

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

K NEDOŽITÝM OSMDESÁTINÁM MIRKO NOVÁKA

Dne 16. září 1981 zemřel ve věku necelých osmdesáti let prof. dr. Mirko Novák, DrSc., jeden z našich předních estetiků a historiků filozofie. Narodil se jako syn ředitele Archivu země české, J. B. Nováka, v Praze 3. října 1901. Duchovní atmosféra rodiny ovlivnila jeho studijní zaměření. Mirko Novák vystudoval v letech 1919–1923 filozofii a estetiku na Karlově univerzitě. Měl zde možnost navštěvovat přednášky Z. Nejedlého, O. Zicha, Fr. Krejčího a Fr. Drtiny. Své vzdělání pak doplňoval studiem v Paříži, Bordeaux, Bonnu a Vídni. V letech 1932–1939 přednášel na filozofické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě, kde se také roku 1936 habilitoval pro estetiku a dějiny umění. Od roku 1939 až do roku 1953, s výjimkou válečných let, působil na filozofické fakultě v Brně, a to od 1946 jako mimořádný a od roku 1949 jako řádný profesor dějin filozofie a obecné estetiky. V roce 1953 přešel na pražskou Karlovu univerzitu, na katedru estetiky a dějin umění.

Předválečný vývoj Novákova myšlení byl poznamenán pokusy řešit estetickou problematiku v rámci scientistické filozofie. Novák od počátku kritizoval iracionalistické interpretace umění. Brzy si však uvědomil potřebu obecné teorie umění. V této souvislosti zkoumal dějiny světového (Kant, Lotze, Windelband) i českého (Palacký, Durdík, Tyrš, Hostišský, Nejedlý) estetického myšlení. Na tuto problematiku Novák navázal i v poválečných letech, kdy úspěšně a z marxistického hlediska rozvíjel zejména gnozeologickou problematiku estetiky. V té době patřil také k zasvěceným popularizátorům marxistické filozofie jako takové.

První poválečné roky Novákova života jsou těsně spojeny s Brnem a s filozofickou fakultou brněnské univerzity. Profesor Novák tam měl v té době možnost vychovávat a ovlivňovat celou řadu studentů, z nichž mnozí se stali vychovateli dalších generací středoškolských i vysokoškolských studentů. Protože novákovská tradice je na brněnské filozofické fakultě dosud velmi živá, uspořádala katedra marxisticko-leninské filozofie a logiky konferenci k osmdesátinám svého bývalého vedoucího. Organizátoři tehdy ještě nevěděli, že Novákovo místo na konferenci bude prázdné.

V souladu s hlavním zaměřením Novákova díla byla konference na jeho počest rozdělena na dvě části, filozofickou a estetickou. Účastnili se jí vědečtí pracovníci z pražské a brněnské univerzity i z ústavů ČSAV.

Konferenci zahájil doc. dr. Jiří Cetl, CSc., vedoucí katedry marxisticko-leninské filozofie a logiky na filozofické fakultě UJEP. Zdůraznil význam Novákova díla pro rozvoj české estetiky, dějin filozofie a dějin umění i důležitost Novákova působení v Brně v období poválečného formování marxistické filozofie.

Dr. Jiří Gabriel přednesl příspěvek nazvaný *Nad ukončeným dílem Mirko*

Nováka. Věnoval se v něm stručnému přehledu Novákova života a díla a podařilo se mu ukázat, jak těsně a zároveň organicky byla v Novákově myšlení spojena filozofie a estetika. Konstatoval, že vývoj Novákových názorů byl kontinuální. Jeho příklon k marxismu v poválečných letech byl připravován už před válkou.

Príspevek dr. J. Havránek, CSc. *Jan Bedřich Novák (1872–1933)* seznámil posluchače s duchovním zázemím, ve kterém M. Novák vyrůstal. Havránek se zabýval ideovým vývojem Novákova otce, významného českého historika a zemského archiváře s velmi širokými kulturními zájmy.

Doc. dr. Jiří Četl, CSc. se ve svém vystoupení *Novákova kritika idealismu* snažil najít kořeny základního filozofického kředa Novákova myšlení, jeho materialismu, již v jeho raných pracích, v nichž Novák kriticky odhaloval sociální, ba mocenské předpoklady a funkce idealismu. Ve statích shrnutých ve spise *Hodnoty a dějiny* pak tato kritika idealismu pokračovala, byť do popředí vystoupila – v procesu třídění hodnot a hodnocení – polemika s iracionalistickými postoji. Odtud pak již vedla přímá cesta k Novákovu poválečnému úsilí zdůvodnit lidské hodnoty a ideály materialisticky a současně prokázat humanistický ráz materialismu.

Príspevek dr. Jana Zouhara se jmenoval *Teorie odrazu v estetice Mirko Nováka*. Teorie odrazu se u Nováka objevuje v souvislosti s jeho úsilím o noetické zakotvení estetiky. Novák se zabýval specifikou estetického odrazu a problémem jeho pravdivosti a polemizoval proti vulgárnímu pojetí marxistických gnozeologických názorů, zejména proti zanedbávání aspektu aktivity v procesu odrážení.

Obsah příspěvku dr. Ivany Holzbachové, CSc. naznačuje už jeho název: *Společnost, dějiny a věda o nich v předválečných a válečných pracích Mirko Nováka*. Holzbachová zdůraznila zejména filozofičnost Novákovy koncepce dějin, jeho dynamické pojetí vývoje společnosti a jeho vysoké ocenění rozumu jako tvůrce nejvyšších historických a lidských hodnot.

Dr. Jiří Gabriel se ve svém dalším příspěvku zabýval *Problémem národa v díle Mirko Nováka*. Zejména v šedesátých letech zdůrazňoval Novák axiologickou stránku problému národa. Gabriel analyzoval Novákův pojem „národní vědomí“ a ukázal, že problematika národa nebyla pro Nováka jen okrajovým tématem, ale že byla přirozenou součástí jeho úvah o dějinách a dějepiscectví i o hodnotách a hodnocení.

Príspevek dr. Slavomila Strohse, CSc. *Cesta demokratické inteligence k filozofii marxismu-leninismu* vhodným způsobem upozornil posluchače na společensko-politické a ideové pozadí, na němž se – především v meziválečných letech – formovalo Novákovo dílo. Strohs se zabýval zejména formováním československé marxistické levice, jejích politických, filozofických a estetických názorů.

Doc. dr. Lubomír Nový, CSc. se zabýval *Působením Mirko Nováka jako učitele filozofie na filozofické fakultě v Brně*. Zatímco první část jeho vystoupení měla vzpomínkový charakter, v druhé části nastínil Novákovo postavení v kontextu české filozofie na počátku padesátých let. Zdůraznil především kontinuitu Novákova vývoje k marxismu.

Druhou část konference věnovanou estetice zahájil dr. Ladislav Soldán, CSc. příspěvkem *Obraz českého herbartismu v díle Mirko Nováka*. Zabýval se Novákovými pracemi zejména o Hostinském a Durdíkovi. Zdůraznil, že Novákovi nešlo jen o abstraktně pojatý vývoj myšlení, ale také o jeho společenskou motivaci. V souvislosti s Hostinským rozebral Novákovu metodu analýzy estetických názorů.

Dr. Eva Foglarová, CSc. se ve svém příspěvku *Mirko Novák jako historik české estetiky* zabývala Novákovými názory v práci *Česká estetika*, a to především jeho řešením otázky vztahu národního a světového. Rozebrala Novákovy názory na Palackého, Hostinského a Zicha i jeho vztah k českému strukturalismu.

Dr. Helena Lorenzová, CSc. nazvala svůj příspěvek *Problém estetické hodnoty v díle Mirko Nováka*. Ukázala, že Novák ve své práci vymezil základní otázky estetiky ne jako filozofické, ale jako vědecké disciplíny a věnovala se rozboru Novákova pojetí estetické funkce, normy a hodnoty. Sledovala význam Novákova příklonu k teorii odrazu pro jeho chápání těchto pojmů.

Mirko Novák jako hudební estetik a muzikolog byl předmětem příspěvku dr. Rudolfa Pečmana, CSc. Pečman nejprve charakterizoval postavení hudby v komplexu Novákových názorů a pak rozebral jeho práce týkající se dějin hudby. Zdůraznil význam pojmu „morfologie hudby“ u Mirko Nováka a připomněl Novákovu schop-

nost chápat hudbu a její dějiny v širších estetických, kulturních, historických a společenských souvislostech.

Dr. Eliška Holubová ve svém příspěvku *Mirko Novák a jeho pojetí osobnosti Ludwiga van Beethovena* upozornila na to, že Mirko Novák byl v českém prostředí první, kdo se zaměřil na zkoumání Beethovenovy osobnosti a ne jen určitých aspektů jeho díla. Na základě Eggebrechtova přehledu srovnala Novákovo pojetí Beethovena s beethovenovskou recepcí světovou.

Dr. Jaroslav Sedlář, CSc. ukázal v příspěvku *Význam Novákovy stati Estetika forem mechanických* Novákův přínos pro teorii českého užitého výtvarného umění. Shrnuje vývoj pojetí užitého umění v Československu dvacátých let a rozebral Novákovy pojmy geometricko-abstrakčního citění a mechanické krásy.

Příspěvek dr. Olgy Settari, CSc. *Problém hodnocení v estetickém myšlení Otakara Zicha* se týkal názorů Novákovy předchůdce a jednoho z jeho učitelů. Settari se věnovala zejména Zichovým pojmům „hodnocení“, „estetické“, „mimoestetické“ a „chápání uměleckého díla“. Ukázala, nakolik je Zichovo dílo podnětené i pro dnešní marxistickou estetiku.

V diskusi se účastníci konference zabývali zejména Novákovým postavením ve vývoji československé meziválečné levice. Shodli se na tom, že tato oblast dějin českého a slovenského myšlení není dosud dostatečně prozkoumána a zhodnocena. Přitom právě zde — jak konečně ukázala i konference o Mirko Novákově — by i současná marxistická filozofie mohla čerpat mnoho hodnotných podnětů.

Ivana Holzbachová

ZEMŘEL DOCENT PHDR. BLAHOŠLAV ZBOŘIL

Dne 18. ledna 1962 zemřel někdejší docent brněnské filozofické fakulty Blahoslav Zbořil, autor známý u nás především svými pracemi z oblasti axiologie. — Blahoslav Zbořil se narodil 21. května 1901 ve Valašském Meziříčí. Po maturitě na II. českém státním gymnáziu v Brně v roce 1919 studoval filozofii a dějepis, a to nejdříve na Karlově univerzitě (jeho učiteli tam byli především František Krejčí a Emanuel Rádl) a potom na nově zřízené univerzitě brněnské, kde na něho nejvíce působil Josef Tvrďý.

Již ve své rigorózní práci *Filozofická skepse a její význam pro evropské lidstvo* (1924; téma zadal František Krejčí) se Zbořil přihlásil k „vědecké filozofii“; myslil tím na „nedogmatický pozitivismus“, jak se o něj tehdy pokoušel i Josef Tvrďý. V druhé polovině dvacátých let se ze svého filozofického hlediska snažil posoudit noetickou a etickou hodnotu náboženství. Reagoval tím nejen na poválečné oživení české „idealistické“ (tj. nábožensky orientované) filozofie, nýbrž i na vlastní náboženské zkušenosti: vyrůstal v rodině přísně protestantské, avšak už během studií zaujal k tradičním církevně náboženským představám kritický vztah. V člancích v České myslí odmítal náboženskou víru jako pramen poznání i teologické úsilí o modernizaci „křesťanského mýtu“. Jeho filozofické stanovisko mu však nedovolovalo jít přitom za hranice ontologického dualismu, který vedle věčně existující, avšak jen pasivní hmoty počítal i se stejně věčným, avšak aktivním principem životním a duševním. V křesťanství mělo svůj pramen i Zbořilovo přesvědčení, že posledním cílem a nejvyšší hodnotou lidského života je „absolutní dokonalost“, tj. dosažení vlastností, jež jsou křesťanstvím přičítány bohu: absolutní dokonalost leží ovšem v nekonečnu, lidstvo se jí může jen „asymptoticky přibližovat“.

Úvahy o náboženství, o jeho podstatě, přítomnosti i budoucnosti, přivedly Zbořila k otázkám etickým a axiologickým. (Rovněž v tomto ohledu sledoval cestu Josefa Tvrďého.) V problematice hodnot a hodnocení našel pak své životní téma. V třicátých letech mu po několika časopiseckých studiích věnoval i svou habilitační práci *Problém hodnot. Poznání, hodnocení a tvoření norem*, v níž se soustředil na otázku přesného určení vzájemného poměru těchto „tří základních funkcí lidského ducha“